

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Visas elites vaidina

Keistas dalykas – teatrališkumas. Iš esmės tai dalykas, kuriame lyg ir nieko blogo nėra – priimame jį kaip savaime suprantamą. Pavyzdžiui, opera – dirbtinė, perspausta operos solistų vaidyba šiuo atveju suvokiama bene kaip vaidybos etalonas. (Bene vienintelė opera, kuriame operos solistai nevaidino, buvo E. Nekrošiaus statytas „Otelas“ – tuo ji man ir įsiminė, ir net sugraudino. Teatrališko dirbtinumo neišvengė tik pagrindinio vaidmens atlikėjas, kuris atkakliai troško vaidinti ir veržėsi į avansceną kaip juodas, išsiveržti pasiruošęs audros debesys).

Teatrališkumo su kaupu pilna ir mūsų viešojoje erdvėje, ypač vadinamojo *elito* ir juos aptarnaujančios žiniasklaidos orbitoje. Visi trokšta vaidinti, visi veržiasi į avansceną. Dainuojančios ir nedainuojančios gražuolės, magijos ir kulinarijos specialistai, modistai ir stilistai, turtingi snobai ir gyvenimo būdo žurnalų kūrėjai, ir taip toliau, ir taip toliau... Jie tokie visi savimi pasitikintys, žvilgantys ir spindintys, jie drožia raudonu kilimu į sraigių degustavimo vakarėlį drąsiai kaip į Oskaro įteikimo iškilmės. Todėl nori nenori kyla mintis – o gal tiesą sako žurnalistai ir politikai, gal iš tiesų svarbiausias dalykas – pasitikėti savimi?..

O juk tokiu posakiu išmintingas žmogus jokių būdu negali vadovautis, juolab jei turi autoironijos jausmą. Juk tiek daug dalykų nuo mūsų nepriklauso. Mes tokie trapūs ir silpni, ir tas suvokimas, kad esame tokie, mus apsaugo nuo didžiausio blogio – puikybės, kuri nuo asmeninės tuštybės neretai pakyla iki tokių aukštumų, nuo kurių jau nebesvarbi nei vieno, nei tūkstančių kančia ir skausmas. Puikybė įgyja baisaus, gniuždančio teatrališkumo.

Tačiau mes jo tokio nematome – turbūt tai ir gerai. Kas galėtų prieš tokį atsilaukyti? Tas, kuris pasitiki savimi?.. Ar tik jis pirmasis nesugniužtų?.. Juk pasitikėjimas savimi, ypač besaikiškas, narciziškas, gal net žiaurus – tokie pat peilio ašmenys, kaip puikybė.

Todėl tas teatrališkumas, kurį matome – televizijų pokalbių laidose, įvairiuose šou, akcijose ir pan. – palyginti nekaltas, netgi naivus. Mėgėjiškas, nepribrendęs iki didžiųjų vaidmenų, kur vaidyba jau nesiskiria nuo tikrumo, nuo tikros žmogaus esmės.

Argi reikėtų piktintis ryškiaspalve papūga, kuri stengiasi kaip įmanydama, kad tik nuo jos nenuleistų akių?.. Juk toliau savo narvelio ji neišskris. Kaip ir kanarėlė, kuri giedos tol, kol ant jos narvelio neužmes apdangalo. Tada ji nutilis. Mūsų viešojo gyvenimo papūgėlės ir kanarėlės – kas žino, kada ant jų narvelio bus užmestas apdangalas. Taigi tegu gieda. Tegus pasitiki savimi.

Renata Šerelytė

Vaidas Vyšniauskas (Otelas) ir Sigutė Stonytė (Dezdemona) G. Verdžio operoje „Otelas“ (rež. Eimuntas Nekrošius)

ANGELAS IR GAIDYS

*Kaip raidė S išpūsdamas krūtinę,
Jis šaukia, atsistojęs ant žvaigždės,
Kad, auštant rytui, kovą paskutinę
Prieš žiaurų velnią angelas laimės.*

*Jau tviska pievos ir laukai sudrėkę,
Nuo skardžio krenta velnias žmogžudys,
Ir angelas, iškėlęs kardą, rėkia,
Ir gieda himną degantis gaidys.*

Henrikas Radauskas

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2015 m. suteikė 15 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Visas elites vaidina • **2-as psl. Aldona Ruseckaitė.** „Savo gyvenimą paskirsiu literatūrai“ • **3-as psl. Algis Vaškevičius.** M. K. Čiurlionio jubiliejaus renginiuose – pagarba 80-metį mininčiam V. Noreikai • **4-as psl. Pranas Visvydas.** Pašnekesys Mohavio tyruose. Esė • **5-as psl. Renata Šerelytė.** Nesuprantamas kosmosas (Naujos knygos)/ Stanislaw Lem. Soliaris. Ištrauka iš romano • **6-as psl. Petras Mendeika.** Lietuviškas žodis ir menas Vilnijos kaimo vaikams/ Romualdas Kriaučiūnas. Devyni amatai, dešimtas – satyrinis eiliavimas* **7-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Lietuvanis sugrįžta, arba trys Liudvikai (5) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Išeivijos poetų eilėraščiai apie M. K. Čiurlionį • „Nepriklausomybės sąsiuviniai“

„Savo gyvenimą paskirsiu literatūrai“

Aldona Ruseckaitė

2015 m. spalio 12 dieną vertėjui, žurnalistui, redaktoriui Miltonui Starkui (Milton Stark) sukanka 90 metų. Verta prisiminti šį darbštų lietuvių, patriotą, visą gyvenimą dirbusį Lietuvai, garsinusį savo tėvų gimtąją kraštą, literatūrą, kalbą.

Miltono Starkaus vardas ir veikla Lietuvos kultūros bei literatūros lauko žmonėms nėra gerai žinoma. Pirmiausia dėl to, kad šis lietuvis gimė ir gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose, dirbo uždarumo ir kruopštumo reikalaujantį vertėjo darbą, nors kita jo sritis – žurnalistika – buvo daug viešesnė. Surinkti archyvinę medžiagą, atskleisti šio talentingo žmogaus darbus būtų labai sunku, tačiau Miltono Starkaus žmona Aldona Kvedaraitė-Stark Maironio lietuvių literatūros muziejui perdavė didžiąją dalį vyro archyvo, kuriame yra paties vertėjo ir kitų asmenų rašytų laiškų, vertimų rankraščių, įvairių dokumentų, fotografijų bei kitokių archyvalių, padedančių restauruoti kūrėjo gyvenimą ir veiklą.

Miltonas Starkus – Amerikos lietuvis, gimęs 1925 m. spalio 12 d. Los Angeles lietuvių emigrantų Kazio Stankevičiaus (Starkaus) ir Bronės Valaitytės-Starkienės šeimoje. Tėvas mirė 1936 m., tad savo vienturtį sūnų auklėjo ir augino mama Bronė (1898–1990), kuri buvo aktyvi Lietuvių Bendruomenės veikėja, tautiškumo puoselėtoja, kultūrininkė, Los Angeles lietuvių parapijos choro organizatorė ir chorvedė. Tėvai Bronė ir Kazys su sūnumi Miltonu 1929–1937 m. vis parvykdavo į Lietuvą, ketino kur nors įsikurti, bet ir vėl grįždavo į užjūrį. Būdama patriotė lietuvė, motina sūnui įskiepijo meilę Lietuvai, išmokė taisyklingos gimosios kalbos. Mažasis Miltonas tėvų gimtinę pamilo ne tik iš jų pasakojimų. Paauglystėje berniukas lankėsi ir kiek ilgiau gyveno Lietuvoje, netgi kurį laiką čia mokėsi pradžios mokyklose Kelmėje, Simne, atostogaudavo pas gimines. Tėvų gimtoji šalis jam tapo labai brangi, ryžtas darbuotis Lietuvos labui gimė gana anksti. Savo dienoraštyje Miltonas yra palikęs tokį įrašą: „Manau, kad savo gyvenimą paskirsiu literatūrai. Labai norėčiau savo darbais prisidėti prie to, kad didysis pasaulis pažintų mažą Lietuvą.“ Šį jaunystės užsibrėžimą M. Starkus atkakliai vykdė visą savo gyvenimą. Tai patvirtina ir tokia įdomi detalė: 1943 metais studijų Marianapolio akademijoje baigimo proga jaunas absolventas atsisveikinimo kalbą pasakė lietuviškai.

Baigęs mokslus, 1943–1946 m. M. Starkus tarnavo Amerikos laivyne, dalyvavo kovose Filipinuose, Borneo, Naujojoje Gvinėjoje. Atlikęs karinę tarnybą, tęsė savo užmojį – gyvenimą paskirti literatūrai – ir 1950 m. baigė University of California, Los Angeles universitete anglų kalbos ir literatūros studijas bei žurnalistiką. Iki 1957 m. darbavosi įvairiuose lietuvių-amerikiečių leidiniuose, duoną pelnė kaip Kalifornijos greitkelių valdybos ryšininkas-žurnalistas. Spaudoje bendradarbiauti pradėjo dar 1943 m., kai į „Hearsto“ laikraščių redakciją atsiuntė ilgą straipsnį, ginantį Lietuvos reikalus; jis buvo perspausdintas keliuose leidiniuose. Vėliau M. Starkus pradėjo rašyti anglų kalba ir kitiems laikraščiams. Be to, Amerikoje lietuviška spauda buvo leidžiama dviem kalbomis. Pavyzdžiui, žurnale „Vytis“ („The Knight“, 1944 m. Nr. 2) publikuotas M. Starkaus laiškas-straipsnis „Lithuania’s Fight for Freedom“ („Lietuvos kova dėl laisvės“), kuriame autorius anglų kalba rašo apie Lietuvos okupaciją, trumpai apžvelgia valstybės istoriją nuo seniausių laikų, pateikia istorinių datų, faktų, kitos informacijos. Lietuvos įvykiai ir gyvenimas, kultūra, lietuvių išeivių rašytojų kūryba, knygų apžvalgos nuolat būdavo M. Starkaus akiratyje. Nuo 1948 m. jis redagavo mėnesinio žurnalo „Kalifornijos lietuvis“ anglišką dalį. Šį leidinį uždarius, 1950 m. sausio mėnesį buvo pradėtas leisti žurnalas „Lietuvių dienos“. Jame M. Starkus tęsė angliškos dalies redaktoriaus darbą nuo pirmųjų dienų iki paskutiniojo numerio 1992 m. Darbas žurnale suteikė puikią galimybę bendrauti su visais išeivijoje gyvenusiais lietuvių rašytojais, anglų kalba populiarinti tautiečių kūrybą, ruošti interviu, pristatyti naujas knygas.

Laiškuose, rašytuose Miltonui Starkui, vėliau žmonos perduotuose į Maironio lietuvių literatūros

muziejų, išlikę daug gerų atsiliepimų apie šį jauną, energingą žmogų, pasišventusį lietuvybei. Literatūros kritikas, žurnalistas Bronys Raila JAV lietuvių demokratinės pakraipos savaitraštyje „Vienybė“ (1952 m. spalio 24 d.) publikavo tokius žodžius: „Retas reiškinys, kad iš lietuvių tėvų Amerikoje gimęs ir augęs jaunas lietuvis, čia aukštąjį mokslą išėjęs, tobulai kalbos išmokęs, neatitrūksta nuo lietuviško visuomeninio, kultūrinio ir politinio veikimo. Los Andželo lietuvių kolonija turi tokį vieną savo tarpe. Tai Amerikos lietuvis žurnalistas Miltonas Starkus. Kadangi jis yra retenybė, ‘išimtis iš taisyklės’, nors ir džiugus, bet retas fenomenas, tai daugelis to net neįvertina, nesuvokia reikšmės ir rolės, kokią toks asmuo gali suvaidinti lietuviškuose reikaluose. <...> Savo uoliu talkininkavimu jis yra prisidėjęs beveik prie kiekvieno didesnio ir viešesnio lietuvių pasirodymo – ar tai parengimas spaudai bei draugijoms informacijos anglų kalba, ar atlikdamas vertimus, suredaguodamas rezoliucijas, ar dalyvaudamas kaip pranešėjas. Įsijungę į Los Andželo lietuvių žurnalistų skyrių, buvo išrinktas jo sekretoriumi. <...> Jei būtų dešimtys tokių Miltonų Starkų mūsų spaudos ir literatūros dirvonuose, jie greit sužaliuotų ne usnimis, bet vešliais lietuviško reikalo javais. Lietuviams žurnalistams yra tikras džiaugsmas turėti jį savo tarpe.“

Tačiau didžiausias M. Starkaus nuopelnas lietuvių kultūrai ir literatūrai yra lietuvių rašytojų romanų vertimai į anglų kalbą. Kruopščiu ir sunkiu darbu vertėjas norėjo paskelbti didžiajam pasauliui apie mažutės Lietuvos egzistavimą. Jis išvertė šiuos romanus: Jurgio Jankaus „Pabučiavimas tamsoje“ (J. Jasmin „A kiss in the dark“, 1954), Vinco Ramono „Kryžiai“ („Crosses“, 1954), Jurgio Gliaudos „Namai ant smėlio“ („House upon the sand“, 1963), Liudo Dovydėno „Broliai Domeikos“ („The Brothers Domeika“, 1976), Kazio Borutos „Mediniai stebuklai“ („Wooden Miracles“, 1988). Turėjo ir dar vieną grandiozinį planą – išversti Vinco Mykoliaičio-Putino „Altorių šešėly“ („In the Shadow of the Altars“). Jau buvo nemažai padaręs darbo, angliški romano fragmentai spausdinti „Lietuvių dienose“, tačiau susirgo ir šio vertimo nebaigė. Be didžiųjų prozos kūrinių nuolat vertė ir smulkesnius dalykus: lietuviškas pasakas, J. Biliūno, M. Pečkauskaitės – Šatrijos Raganos, J. Grušo, A. Vaičiuliaičio, A. Barono, B. Pūkelevičiūtės, Alės Rūtos, B. Gražulio ir kitų rašytojų kūrybos fragmentus. „Lietuvių dienų“ žurnalui kas mėnesį parengdavo kultūros naujienų, apžvelgdavo ne tik lietuvių, bet ir latvių literatūrą. M. Starkus priklausė Amerikiečių vertėjų asociacijai.

M. Starkus vertėjo darbą atlikdavo itin kokybiškai, rūpestingai: autoriai jam dėkojo, kad verčia atidžiai, tiksliai, taisyklingai. Jis mokėjo abi kalbas vienodai gerai – ir anglų, ir lietuvių. Be to, kaip pats prisipažino, naudojosi daugybe įvairiausių žodynų, dirbo gal kiek lėtokai, bet labai kruopščiai, kartais vieno žodžio ar samplaikos ieškodavo valandų valandas, vartydamas visus žodynus, lygindamas ir tikrindamas. Tokius darbo momentus pamena ir žmona Aldona.

Štai fragmentas iš rašytojos Birutės Pūkelevičiūtės laiško: „Aš noriu Jums labai padėkoti už mano ištraukos vertimą. Buvo be galo malonu ir drauge – įdomu skaityti savo žodžius anglų kalba. Mane tikrai nustebino taip tiksliai Jūsų surasti atitikmenys ‘Aštuonių lapų’ ornamentikos ‘išmonėms’. Tačiau dar labiau buvau nustebinta, kad Jūs iš karto pagavote mano kalbos ritmą. Man rodos, žodžių tekėjimas glūdi kažkur pasąmonėj ir, verčiant prozos fragmentą, neįspraustą į griežtą eilėdaros formą, esti sunkiai apčiuopiamas. Ta pačia proga dėkoju ir už malonias Jūsų paskirtą man dėmesį ‘Ensign’ žurnale. Manau, jog panašaus pobūdžio straipsniai angliškoje spaudoje yra didelės svarbos įvykis. 1956 12 20“.

Versdamas lietuvių rašytojų romanus, M. Starkus su autoriais daug susirašinėjo, aiškinosi, kartu ieškojo leidėjų, kurių Amerikoje nebuvo lengva rasti.

V. Ramono romanas „Kryžiai“, išleistas 1947 m. Vokietijoje, jau pasitraukus į Vakarus, buvo pirmasis Miltono Starkaus vertimas. Šis romanas buvo ir pats pirmasis lietuvių romanas anglų kalba, išleistas egzode. „Kryžius“ versti nebuvo lengva, užtruko keletą metų, tačiau sunkiau buvo knygą išleisti. Ir vertėjas, ir rašytojas bandė ieškoti leidyklų, pyko, keiks-

Milton Stark

„Lietuvių dienų“ redakcijoje Los Angeles. Iš kairės: M. Starkus, B. Brazdžionis, E. Tumienė, J. Tininis. 1956 m.

Miltonas su tėvais Brone ir Kaziu Starkais apie 1935 m.

nojo, susirašinėjo. Yra išlikę keletas V. Ramono laiškų, rašytų M. Starkui.

„Mielas Milton, šimtą pypkių, penkiolika cibukų su tais „Kryžiais“! Man jau visai galva susimaišė – nieko negaliu suprast! Kokių velnių tie leidėjai nori? Aš skaičiau Knuto Hamsuno „Segelfoss Town“. Knyga neverta nė sudilusios kapeikos, o vis dėl to amerikonai ją išleido. Matyt, paslaptis bus šita: reikia įsigyti vardą, tai tada spausdins ir šlamštą. O gal yra ir kitų paslapčių, galas juos žino! Bet ką tas padės, jei vienas keiksim Kalifornijoje, o kitas Čikagoje? Patarti... kantrybės? Bijau, kad pats dar labiau supyksi, bet tai ir būtų viskas, ką aš galiu padaryti, kaip tai ir pats žinai. Viso – Vincas Ramonas. Čikaga, 1952 12 20“.

Miltonas Starkus buvo užsispyręs rasti kokią nors amerikiečių leidyklą, kuri išleistų šį romaną, siūlė, siuntė rankraštį, bet iš visų gaudavo neigiamą atsakymą. Po ilgų ieškojimų ir pastangų 1954 m. V. Ramono „Kryžius“ išleido mėnraščio „Lietuvių dienos“ leidykla Los Angeles, vadovaujama Antano Skiriaus. Atsiliepimai apie vertimą buvo tik teigiami. O ir pati knyga solidi, išspausdinta ant gero popieriaus, su dailininko S. Makarevičiaus iliustracijų įklijomis.

Išėjus pirmajam lietuviškam romanui anglų kalba, lietuvių rašytojams sužibo viltis, kad Amerikoje jiems atsivers kelias į didžiulę anglakalbių skaitytojų auditoriją.

Nukelta į 8 psl.

M. K. Čiurlionio „Angelo“ skrydis virš Druskininkų

Algjo Vaškevičiaus nuotraukos

M. K. Čiurlionio jubiliejaus renginiuose – pagarba 80-metį mininčiam V. Noreikai

Algis Vaškevičius

Rugsėjo 22-ąją dieną sukako 140 metų nuo kompozitoriaus ir dailininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) gimimo. Tą pačią dieną savo 80-metį minėjo ir garsus Lietuvos dainininkas maestro Virgilijus Noreika. Abi šios sukaktys paminėtos įspūdingame koncerte Druskininkuose, kur dailininkas augo, pas tėvą vargonininką gavo pirmąsias muzikos pamokas, o vėliau, studijų metais dažnai grįždavo į tėvų namus.

Šis koncertas – jau baigiamasis XIII tarptautinio menų festivalio „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“ akordas. Prasidėjusi dar Valstybės dienos išvakarėse, liepos 5-ąją „Druskininkų vasara su M.K.Čiurlioniu“ druskininkiečiams ir kurorto svečiams padovanojo net 40 labai turiningų, spalvingą ir įsimintinų renginių. Festivalio programoje dalyvavo daugiau kaip 200 atlikėjų iš Lietuvos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Italijos, Vokietijos, Prancūzijos, Pietų Korėjos ir kitų šalių.

Per tuos tris festivalio mėnesius sakralinė muzika skambėjo Druskininkų, Senosios Varėnos, Liškiavos, Perlojos bažnyčiose, vyko fortepijono muzikos ciklas M. K. Čiurlionio memorialiniame muziejuje, kamerinės muzikos koncertai Druskininkų miesto muziejuje, M. K. Čiurlionio studijų savaitė, smuiko muzikos šventė ir smuikininkų meistriskumo mokykla, koncertai visose koncertines erdves turinčiose kurorto sanatorijose, SPA centruose, Druskininkų M. K. Čiurlionio meno mokykloje, buvo surengtos literatūrinės-muzikinės popietės, atidarytos naujos meno parodos.

M. K. Čiurlionis – ne tik kompozitorius, tapytojas, bet ir rašytojas bei fo-

tografas, per savo neilgą gyvenimą sugebėjęs nuveikti daugybę darbų. Jis sukūrė simfonines poetas „Miške“ ir „Jūra“, uvertiūrą „Kęstutis“, kantatą chorui ir orkestrui „De Profundis“, styginių kvartetą, dvi sonatas, nemažai kūrinių chorui, miniatiūrų fortepijonui – apie keturis šimtus muzikos kūrinių. Suskaičiuota, kad jo tapybos ir grafikos palikimą sudaro apie 400 kūrinių, taip pat dar yra dešimtys fotografijų, literatūros kūrinių proza ir eilėmis, kultūrologinių straipsnių.

Būtent rugsėjo 22-ąją šventė vyko Druskininkų M. K. Čiurlionio meno mokykloje – čia surengtas didžiojo menininko gimtadieniui skirtas mokyklos moksleivių ir mokytojų koncertas, atidaryta Druskininkų savivaldybės moksleivių piešinių konkurso „Mano kelias link M. K. Čiurlionio“ nugalėtojų darbų paroda, buvo apdovanoti piešinių, rašinių konkursų, muzikinės viktorinos nugalėtojai.

„Mūsų festivalis vyksta jau trylika metų, ir jis nuolat gerėja, turtėja, apima vis daugiau sričių, įtraukia vis daugiau žmonių. Šiandien esame čia, nes Druskininkai jau seniai vadinami Čiurlionio miestu. Tiesiog nuostabu, kiek jaunų žmonių dalyvauja kursuose, kaip jie domisi didžiuoju kūrėju“, – sakė mokinys ir jų mokytojus sveikindama festivalio rengėjo – Lietuvos muzikos rėmimo fondo direktorė Liucija Stulgienė.

Šioje mokykloje ta proga buvo atidengti keli nauji vasarą vykusio dailininkų plenero metu sukurti vitražai M. K. Čiurlionio ir jo kūrybos temomis.

Šventė tęsėsi miesto parke, kur į dangų pakilo aitvaras su didžiule M.K.Čiurlionio paveikslo „Angelas. Preljudas“ reprodukcija. Visame mieste vienu metu iš įrengtų garsiakalbių

skambėjo M. K. Čiurlionio simfonija „Miške“, ir tai sukūrė ypatingą atmosferą.

Festivalį nepamirštamu koncertu vainikavo Kauno miesto simfoninis orkestras, diriguojamas Martyno Staškaus. Koncertas buvo ypatingas ir tuo, kad būtent tą vakarą maestro V. Noreika minėjo savo 80-metį, ir tokią dieną jis nusprendė būti scenoje, kur iš viso praleido 75-erius savo gyvenimo metus.

Renginį vedęs muzikologas Vaclovas Juodpusis ne kartą profesorių V. Noreiką yra pavadinęs Dievo dovana Lietuvai. Ir šįsyk, nepaisydamas metų naštos, solistas buvo gerai nusiteikęs, pataisė renginio vedėją, kai šis išvardijo ne visus įvairių šalių apdovanojimus, suteiktus maestro. Tarp tų Italijos, Estijos, Švedijos, Rusijos ir kitų šalių aukščiausių apdovanojimų – ir Jungtinių Amerikos Valstijų Baltimorės miesto ir Marylando valstijos garbės piliečio vardas.

Koncertas prasidėjo M. K. Čiurlionio simfonine poema „Miške“, sukurta prieš 115 metų – prireikė 20 metų, kol ji pirmąkart nuskambėjo Kaune, o vėliau – Prahoje, Berlyne, Čikagoje, kituose įvairių pasaulio šalių miestuose. V. Noreika atliko kūrinius, su kuriais užaugo ne viena karta. Tai ir iki ašarų jaudinantis Algimanto Raudonikio „Švelnumas“, pirmą kartą nuskambėjęs Australijoje, ir Skudučio baladė iš Balio Dvariono operos „Dalia“ – maestro pašmaikštavo, kad būtent jam kompozitorius prieš 55 metus sukūrė šį vaidmenį ir tada atlikėjas buvo labai jaunas, tad tekdavo ilgai grimuotis, nes Skudutis operoje – solidaus amžiaus. Dabar to jau nereikia, nes metai daro savo...

Kartu su V. Noreika dainavo ir jo buvusi mokinė solistė Jovita Vaškevičiūtė, puikiai atlikusi arijas iš operų „Carmen“, „Trubadūras“, „Samsonas ir Dalila“ bei kitus kūrinius. O V. Noreika sulaukė daugybės audringų plojimų už gerai žinomas operečių „Paukščių pardavėjas“, „Čigonų baronas“ arijas.

Rugsėjo 25-ąją kompozitoriui, diplomatui, kunigaikščiui Mykolui Kleopui Oginskiui sukako 250 metų. Ta proga koncerto metu Kauno miesto simfoninis orkestras atliko geriausiai žinomą jo kūrinių – polonezą „Atsisveikinimas su tėvyne“.

Ir jau koncertui baigiantis J. Vaškevičiūtė bei V. Noreika duetu padainavo Stasio Šimkaus „Plaukia sau laivelis“, ištrauką iš Franzo Leharo „Linksmosios našlės“ bei nuo V. Noreikos vardo neatsiejamą „Funiculi, funicula“. Žiūrovams atsistojusi sugiedojo maestro „Ilgiausių metų“, o jis atsisveikindamas pažadėjo – „Aš dar dainuosiu“...

Jubiliejaus išvakarėse pasirodė muzikologo Viktoro Gerulaičio knyga apie V. Noreiką „Ir kur benueičiau...“. Ją pristatydamas autorius kalbėjo, kad „lietuviai laukė 80 metų, kol išleido tokią knygą, net rusai anksčiau yra išleidę nedidelę knygėlę apie Noreiką“.

Aštuoniasdešimtąjį jubiliejų švenčiantis V. Noreika teigė, jog jaunystėje svajojo tapti estrados atlikėju, o jo idealas ir mokytojas – legendinis lietuvių dainininkas tenoras Kipras Petrauskas. Dar 2010 metais V. Noreikai įteikta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija „už aukščiausią vokalinį meistriskumą ir neblėstantį talentą“.

Suskaičiuota, kad scenos uždanga jam atsivėrė apie 3 000 kartų, ramos šviesoje jis išstovėjo daugiau kaip 5000 valandų, ant savęs sutėpė bent 30

Skamba „Ilgiausių metų“ maestro V. Noreikai.

kilogramų grimo, scenoje atlikdamas vaidmenį „mirė“ daugiau kaip 200 kartų. Iš viso būta per 900 operos spektaklių, 46 vaidmenys, gastroliuota 49 šalyse, operos scenoje dainuota 55 metus. Dabar galima tik apgalvesti, kad tuometė uždara sovietinės kultūros sistema sutrukdė jam būti šalia garsiųjų atlikėjų Enrico Caruso, Luciano Pavarotti, Jose Carreraso ir kitų.

„Sąlygos buvo tokios – gimiau 20 metų per anksti. Kiek galėjau tomis sąlygomis, maksimaliai padariau – dainavau geriausiose scenose, su geriausiais orkestrais, puikiais dirigentais. Apmaudu, kad negalėjau pasirašyti sutarties su „La Scala“, nors po pirmojo spektaklio „Madam Butterfly“ atėjo choras su buteliu šampano ir pripažino, jog esu vertas jų scenos. Dar Italijoje sulaukiau Tel Avivo teatro pasiūlymo sudaryti metų sutartį, vėliau San Francisco opera kvietė konkrečiam vaidmeniui – atlikti De Grijė partijos Giacomo Puccini operoje „Manon Lesko“. Bet kas iš to? Kvietimai nuguldavo kažkur stalčiuose Maskvoje“, – sukakties išvakarėse žurnalistams pasakojo maestro.

Tačiau Lietuvoje jis buvo ir liko labai mylimas – tą įrodė ir jubiliejinis koncertas, daugybė puokščių raudonų rožių jam ir ištikimai gyvenimo draugei balerinai Loretai Bartusevičiūtei bei ne vieno gerbėjo akyse koncertui baigiantis žibėjusios ašaros... □

Paminklas kūrėjui

Koncertas Druskininkų M.K. Čiurlionio menų mokykloje

Tai buvo profesoriaus dr. Kazio Dirvo-no sumanymas – Kalifornijoje, Mohavio tyrų vietovėje, vadinamoje Lucerne Valley, įsteigti neoficialų lietuvių bendruomenės sambūrį. Draugiškai susirinkus pagvildinti su gamta ir gyvenimu susijusius dalykus. Rudens ir pavasario metu, kai temperatūra gana palanki ir gamta pilna retų įdomybių.

Ten, lietuvių sodyboje, stovėjo ir talpus namas. Buvo nutarta susirinkti kas mėnesį, savaitgaliais. Prisiūngiau ir aš – norėjau pabūti tyruose, dargi su pažįstamais žmonėmis.

Jie syki gana ilgai svarstė, ką veiks suėję kitąkart. Tylėjau, bet kai pirminkas pažvelgė ir į mane, apsidairęs atsisostojau ir pasakiau tai, kas tuo metu šovė į galvą:

– Tik nekalbėkit apie tai, ką nagrinėjome anksčiau, nes pasaulyje yra daug naujovių.

– O apie ką mes kalbėjome anksčiau? Būk malonus, pasakyk, – įsmeigęs akis, reikliai paklausė pirmininkas. Kiti spoksojo į mane, laukdami, ką gi aš, pastarai tylintis, išklosiu.

Neišklėjau, nes nežinojau. Po to sėdėjau susigūžęs, kambario kampe. Juk nesmagu, kai pasirodai toks tuščias. Nei lėkštas, nei plokščias. O čia gi rimtas posėdis. Žmonės kai kurie su diplomais.

Sėdi gražiai pražilęs architektas, šalia jo – atsargos pulkininkas. Net trys dailininkės, dažnai rengiančios parodas. Premijas nušlavęs romanistas. Kadaise garsi operos solistė. Keli verslininkai. Politikuojantis žymus žurnalistas. Ir kiti gabūs asmenys.

Siūlė jie daug ko. Ir rimtai, ir juokaudami. Svarstė, neigė, teigė, į mano kampą dėmesio nekreipdami. Buvau tuo patenkintas: galėjau rimtai apmąstyti savo tirpią elgseną su žmonėmis. Štai – neatsakiau net į paprasčiausią klausimą. Įpratau sofistiškai išsisukinėti. Dažnai kaišioju lyg iš piršto laužtus sakinius... Matyti, kad esu avangardiškų tekstų paveiktas ir įkliuvęs į jų labirintą. Taip... Taip... Juk ir praėjusio sambūrio metu ėmiau siūlyti mintį, kad turime išsiaiškinti, koks skirtumas tarp „pasaulėžiūros“ ir „pasaulėvokos“. Jie tuojau mandagiai atmetė tai šalin – nesame kalbininkai, sakė jie, apie tai čia kalbėti per abstraktu.

Nejaugi abstraktu? O mane jau senokai intriguoja kalbos paslaptys. Šias sąvokas jungia bendra šaknis – „pasaulis“. O skiria „žiūrėjimas“ ir „suvokimas“. Ir apie šių sąvokų prasmes būtų miela padiskutuoti. Neturiu Didžiojo lietuvių kalbos žodyno, o jei turėčiau – esu per senas ir man būtų sunku viena ranka jį vartyti. Tad visą kalbos gudrybę palieku savo smegenims. Jos ponios Nemigos dėka dažnai būna aktyvios ir tada man paaiškėja, kad „pasaulėžiūrą“ privalau palikti filosofams ir susitelkti tik ties žodžiu „pasaulėvoka“, kurio galūnė reiškia ir „suvokimą“, ir „voką“. O pastarasis žodis apibūdina ir akies voką, ir laiško voką.

Taigi aš, brangus skaitytojai, ir prilipau prie šios galutinės „voko“ prasmės. Po ilgoko budėjimo artėjant rytmečiui prisisapnavo lyg ir didžiulė Amžinybės povyza (panaši į Laisvės statulą). Povyza taisyklinga lietuvių kalba pranešė, kad netrukus atsiųs man visatos erdvėlaivį ir jo pilotas įteiks man voką su laišku apie kelias naujoves, kurios kosmose jau paruoštos žmonijai. Įstrigo paskutinis povyzos sakiny:

– Lauk, Mohavės žmogau! Būk pasirošęs... Ir gerai įsidėmėk: kosmose yra kur kas daugiau gėrio, negu žmonija kada nors sugebės sugalvoti.

Pranas Visvydas

Pašnekesys Mohavio tyruose

Esė

Tačiau šio sapne įsidėmėto sakinio pavakary taip ir neišdrįsau pasakyti. Vis dar buvo neįjauki dėl išsišokimo. Beje, sambūrio dalyviai be vargo nutarė kitą mėnesį rudenėjant kalbėti apie dvarų ir parkų tvarkymą Lietuvoje. O dabar išsidėstė sau draugiškai, mažomis grupelėmis, užkandžiavo, vaišinosi kava, vynu ir emociškai kalbėjo apie nesena savo patirtį, būsimus planus. Visi, kad ir toli nuo tėvynės, stebėtinai pilni lietuviško turinio.

Nejaugi aš su savo nemiga ir sapnais ardyčiau šį įprastą, jaukų tautiečių suėjimą?.. Jokių būdų! Taigi tik slankiojau su puodeliu rankose ir šypsojaisi, mandagiai atsakydamas, jei kas klausdavo, kaip man sekasi. „Ačiū, gerai, visad paniręs darbuose“. Taip atsakydamas lyg ir atsiribodavau nuo kokio nors garuojančio projekto, į kurį, aplinkinių nuomone, galima įvelti šalia bindzinėjantį kuklų užsidarėlį, staiga įsigeidusį naujovių.

Pravartu aptarti ir pačią vietovę – nebūdingą nei Lietuvai, nei lietuviams; sueigos „neoficialiai“ užsimezgė įsikūrusioje Lietuvių Bendruomenės apylinkėje Lucernos slėnyje, Kalifornijoje. Ten kadaise gyvavo archeologės Marijos Gimbutienės 40 akrų sklypas prie akmeningų kalvų. Šią nuosavybę ji pavadino „Sacred Cove“. Pietinės pusės tarp medžių plytėjo jos sodyba su dviem vienbučiais namais storomis stako sienomis, prie baseino stovėjo dar vienas medinis namelis. Pagrindiniame, vėsiausiame name įsitaisė profesorė. Ant rame aukšte ji dažnai mėgo susitelkti, rašydama apie senąsias matriarchatines civilizacijas Pietryčių Europoje. Balkanų šalyse su bendradarbiais studentais atliko savo kasinėjimus. Aplinka puikiai tiko jos archeologiniam mąstymui apie Motiną Deivę, klausantis G. Mahlerio simfonijų įrašų. Nelinkstu dabar apie tai išsamiau kalbėti. Apie M. Gimbutienę išleista išsami K. Jankauskaitės suredaguota monografija.

Lucernos „Sacred Cove“ naktinio dangaus skliaute žvaigždžių spindėjo kur kas daugiau, nei kitur. Dažnas čia pasijusdavo tarsi erdvėžmogis, atsidūręs kitoje planetoje – tokį pasakišką įspūdį palikdavo Mohavio tyrų platuma, nusileidus nuo šiaurinės San Bernardino kalnų pusės. Lucernos slėnio apylinkė dabar jau tirščiau apgyvendinta.

Įvažiavus iškart atsiveria platus akiratis. Aplink regimi augalai, kupstai, viksvos, krūmokšniai. Po jais įsikasę gy-

vūnai stebino savo uždaru atokumu, tyliai bylodami: palikite mus ramybėje. O kaktusų žiedai, apsiginklavę spygliais, nesileido skinami. Paliesti ilgai aštriomis dulkelytėmis durstė palietusiojo odą. Visokiausi driežai, vos pastebėti, spėriai šmurkšteldavo į savo urvelius. O nesuskubę prisitaikydavo prie grumstų paviršiaus, susiliedami su jais. Šventa ramybe alsavo nykstantys ilgaamžiai vėžliai, gaubiami grubių šarvų. Tokioje roplių įvairovėje barškuolė, suprantama, visada sukelia baimę. Net ir mylimi archeologės šunys, Meškis ir Pupytė, vieni be žmonių bijodavo lakstyti dykumoje. Verta paminėti, kad Mohavio dykumoje gyvena maždaug 250 skirtingų rūšių paukščių. Apie vabalų ir vabzdžių imperiją nė neprasitarsiu. Jie turi savo skaitlingų tyrinėtojų, ir jų yra net tarp poetų.

Taigi gamta saugo savo ilgaamžės patirties išmintį ir atsparų nepriklausomumą. Viskas vyko ir tebevyksta evoliucinės sklaidos ir prisitaikymo prie sąlygų būdu. Tema apie tyrų floros ir faunos gyvybės įvairovę buvo gana maloni profesorei, dar jai sveikai esant, einant pasivaikščioti iki kalvų. Kaip dažnai čia būnanti, ji turėjo daug ką įdomaus pasakyti, patarti, paaiškinti naujiems svečiams jos Šventoje Orėje. O naktį atsidūrusiems atokiau nuo namų, labai lengva paklysti. Į tokį klaidžiojimą irgi buvau pakliuvęs, kai sutemus grįžau iš, rodos, nelabai tolimos gydytojos Žirgulienės buveinės. Aplinka staiga pavirto ne tuo, kuo logiškai turėjo būti. Pradingo visos kryptys. O danguje – begalė žvaigždžių. Ir nedrįstu net truputį pasukti į šoną, nes įvairysiu ratus į dykumos smėlį. Žodžiu, įklimpsiu.

Čia gamta ištvermingai tausoja savo asketišką grožį. Tad giliai mąstantys vienišiai būtent tyruose surasdavo ir tebesuranda savo mintijimui tinkamą aplinką. Atskalūnai, beturčiai, benamiai. Nepasakyčiau, kad jų čia būtų daug. Tam reikia ištvermės ir pojičio asketiškam prisitaikymui. Keliskart bandžiau ir aš. Nepavyko, net ir mąstant visokias avangardiškas painiavas, rašant ir verlibrą, ir bet ką. Bandant įsižiūrėjus suprasti gamtos pavidalus... Tačiau pritrūko taiklių minčių. Pritrūko, kas svarbiausia, tinkamų, gyvastingų žodžių. Nebuvo artimo žmogaus kvapo. Pasitarti, paklausti. Padiskutuoti. Įsitikinau, kad esu triukšmą paveldėjęs miestietis.

Ne tik triukšmą, bet ir nuolatinį pastatų, sienų langų, kvartalų, grindų plokščių, paveikslų rėmų, knygų ke-turkampiskumą. Apskritimas ar raizgi-

nys teliko tik kūrybinė išimtis – kaip dekoratyvinė puokštė, naminiai augalai vazonuose... Todėl kai kur smėlynuose styrantys kerėpliški Džoša medeliai tartum šaiposi iš mūsų keturkampio urbanizmo. Juk nedažnai išsiliejame kūrybinėmis išimtimis, mums būdinga kasdienės pastovios geometrijos galvosena. Nepaisant lėktuvų, automobilių, net ir naujausios skaitmeninės technikos. Rankose laikomi mūsų egzistencijos įrankiai – švelniai slidūs kvadrataukai.

Grįžęs į sambūrio vietą, pastebėjau, kad beveik visi dalyviai turi tuos magiškus ląstelinius telefonus, bet elgiai ir mąsto šeimyniškai, kaip ir anksčiau, taigi apsipratę su nauja priemone. Nus-tebau, kai vedėjui parūpo, kokia temperatūra šiuo metu Vilniuje. Tuoj vienas priekyje sėdintis šaunuolis, palytėjęs pilkšvą SAMSUNG'o ekraną, pasakė, kad Vilniuje dabar 73 laipsniai pagal Farenheitą. Keli asmenys kitoje eilėje, pirštais skersai išilgai perbėgę per savo dėžutes, tai patvirtino. O Lucernos slėnyje – net 89 F. Čia vėlyvos vasaros pavakarė, o ten – rytmetis.

Gerą pusvalandį sueigos svečiai praleido dalindamiesi informacija iš tų ląstelinių telefonų. Moterys rodė savo šeimų nuotraukas. Po to ėmėsi spalvingų atogrąžų gėlių. Viena atskleidė atostogų metu regėtas grožybes Jamaikoje. Kita – Ispanijoje. Trečia – vestuvių įamžinimą Akapulke, mat jos duktė ištekJė už meksikiečio muzikanto. O aistringas krepšinio mėgėjas ponas Dargis parodė net kelias Valančiūno nuotraukas, kai Toronto „Raptors“ buvo atvykę į Los Angeles rungtis su „Leikeriais“. Sakė, sėdėjo trečioje eilėje. Žiauriai brangi vieta!

Tuo metu trumpam išėjau lauk. Žvilgtelėjęs į akmeninę įkalnę, netekau žado: jos papėdėje, šalia vienutėlės palmės, ūmai nusileido mano išsvajotas erdvėlaivis. Nedidelis, melsvai pilkas ovalas – gal jame telpa tik viena būtybė. Žinoma, nuostaba ir susijaudinimas manyje tiesiog virte virė. Nejaugi iš laivo tikrai išlips Amžinybės atstovas ir praturtins mane dar neregėta negirdėta naujove?.. Tai juk stebuklinga sensacija! Viešpatie! Turiu pašaukti visus, tegu išeina į lauką ir pasitinka įstabų erdvių svečių. Įpuolęs į vidų, ėmiau šaukdamas visus raginti:

– Prašau, kuo greičiau išeikite į kiemą – pamatysite, kas nusileido įkalnės papėdėje. Mano seniai lauktas Visatos pasiuntinys. Prašau! Kuo greičiau! Greičiau! Jis tuoj išlips iš savo laivo!

Keli sambūrio vyrai neskubėdami išėjo į lauką. Įkandin nutipeno penkios ponios. Sužiuro jiems rodomo akmeningo šlaito, esančio gal ketvirtis mylios nuo mūsų, pusėn. Žiūrėjo atidžiai, kelias minutes. Tada vyrai paeiliui ištarė tą patį sakinį: „Matau tik tuos akmenis“. O viena ponija lyg užsigavusi pridūrė: „Nebūkite juokdarys, pone Terencijau. Vandens stiklinė ir aspirino tabletė jums dabar tikrai padėtų“. O kita tarė: „Eikime į vidų, aš viską tuoj paruošiu. Pagulėsite ant sofos - praeis“. Trečia tarsitelėjo: „Matote, kaip dabar viskas susimaišė pasaulyje. Daug kam stinga sveiko poilsio“.

Vakare pagal numatytą sueigos programą turėjome išklausyti nuomones apie atnaujinamus dvarus Lietuvoje. Bet ši tema dėl keisto mano poelgio pakibo paluby. Jaučiau, kad dabar sambūrio dalyviams labiau rūpi mano protinė būklė. Bet erdvėlaivį aš tikrai mačiau. O jiems išėjus į lauką, laivas išnyko.

2015

NAUJOS KNYGOS

Nesuprantamas kosmosas

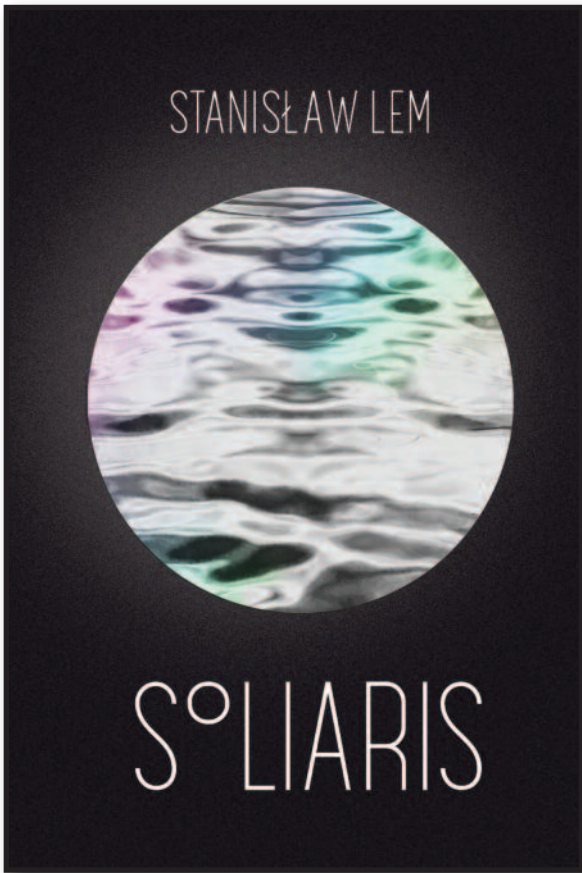
Renata Šerelytė

Stanislaw Lem. *Soliaris*. Iš lenkų kalbos vertė Giedrė Juodvalkytė, vertimą atnaujino Rimvydas Strielkūnas. – Vilnius, Kitos knygos, 2014

Mokslinės fantastikos klasika, kuri niekada nepasens – turbūt taip galima įvardyti „Soliarį“, žinomiausią S.Lemo knygą (nors man gaila, kad mažiau žinomas, o ir solidesnio leidimo nuo sovietmečio nėra susilaukęs kitas romanas, „Soliaris“ dvynys – „Nenugalimasis“, taip pat narpliojantis kitokio proto, nesuvokiamo žmogaus sąmonei, temą). Išskirtinė knygos išvaizda – galinis viršelis ir priešlapai su Andrejaus Tarkovskio filmo „Soliaris“ kadrais, o pagrindinis viršelis žvelgia į skaitytoją paslaptinga nežemiško okeano akimi.

Šį S. Lemo kūrinį galima apibūdinti kaip nesenstantį klausimą techninės pažangos ir kosminių kelionių entuziastams: ar gali žmogus pabėgti nuo savęs, o jei gali, tai ar toli?.. Ar kartais Žemė nėra visų mūsų kosminių kelionių tikslas – juk, pasak kibernetiko Snauto, mes visai nenorime užkariauti kosmoso, mes tik norime „išplėsti Žemę iki jo ribų“ (85 p.). Vadinasi, paversti kosmosą suprantamu, žmogišku, nes *kitoks* kosmosas yra slegiantis, neištviriamas, nesuprantamas.

Tad visiškai natūralus noras kosmosą *sužmoginti* – užtat nereikėtų su pašaipa žiūrėti į fantastinius filmus, kuriame žmonės kosmose elgiasi kaip savo kieme, kepdami dešreles ir pasikviesdami kaimynus į svečius. Ir jokių būdu nesišaipyti iš entuziastų, jau matančių žmonėmis apgyvendintas egzoplanetas, kurias mokslininkai dar tik atranda. Tai gražu, nes naivu. Tai – neabejotinas nuotykis. Smaigus toks. Ar čia labai imsi domėn tokius žodžius: „Žmogus žengė pasitikti kitų pasaulių, kitų civilizacijų, nepažinęs kaip reikiant savo paties užkabo-

rių, aklaviečių, šulinių, užbarikaduotų tamsių durų“ (178 p.). Entuziastas galėtų atsakyti – o kam to reikia? Kam atidarinėti tas duris? Kam brautis į tuos užkaborius?.. Kam ir dėl ko tai, kas uždaryta ir paslėpta, reikia pažinti?..

Tuo jis šiek tiek panašus į laimingą žmogų iš Huxley „Puikaus naujo pasaulio“. Tačiau tik šiek tiek. Laimingas žmogus nekeliaus į kosmosą, nes tai paprasčiausiai nesuteikia pragmatinės naudos ir ne-

turi jokio tikslo. O kosminių kelionių entuziastai beveik visada yra romantikai, nerimstančios sielos. Kartais – pamišę ideologai (yra itin įdomių sovietmečio fantastinių romanų, iliustruojančių „tarybinį kosmosą“ – nuo A. Tolstojaus „Aelitos“ iki K. Bulčiovo „Paskutinio karo“).

Ir vieni, ir kiti su sielvartu, o ir su sarkazmu galėtų sutikti šiuos Snauto žodžius: „Nereikia mums kitų pasaulių. Mums reikia veidrodžio. Mes nežinome, ką veikti su kitais pasauliais. Užtenka to vieno, jau juo springstame. Mes norime surasti savo paties idealizuotą paveikslą – tai turėtų būti pasauliai, turintys tobulesnę už mūsų civilizaciją. Kitose tikimės atrasti mūsų primityvios praeities atvaizdą. O anoje pusėje esama kažko, ko nenorime priimti, nuo ko ginamės, nes atvežėme iš Žemės ne vien tik dorybių distiliatą, didvyrišką žmogaus monumentą! Atskridome čia tokie, kokie esame tikrovėje, o kai anoji pusė parodo mums tą tikrovę, tą jos dalį, kurią nutylime, – negalime su tuo susitaikyti!“ (85 p.)

Taigi šiuo atveju vėl turime dvi priešingybes, civilizaciją ir barbarybę, kurių opozicijos veikiausiai niekada neveiksime. A. Huxley kaip alternatyvą siūlė sveiko proto galimybę, mažą laisvų žmonių salą. Ar „Soliarįje“ tokia galimybė yra?.. Kas čia yra laisvė, kas – galimybė, kas – alternatyva?.. Kas jungia, o kas – skiria?.. Kaip priimti *kitoki*, jeigu jo poelgiai, jo mąstymas nesuvokiamas, neištyrinėjamas, neišmatuojamas?.. Jeigu visos mokslinės priemonės neveikia?.. Visi ilgamečiai tyrinėjimai (Soliarisio asimetriadų, simetriadų, stuburainių, greituolių, mimoidų stebėjimas ir aprašymas) – tušti, neįrodantys jokios hipotezės?.. Pasijusti nugalėtu, nesuprastu, gal net – įžeistu...ir galbūt susitaikyti su savimi. Su taja žmogiška tikrove, kuri, kokia ji bebūtų, ir daro mus žmonėmis. Netobulais, nelaimingais, nelaisvais, tačiau – žmonėmis.

Literatūra ir menas 2015-09-25

Stanislaw Lem

SOLIARIS

Ištrauka iš romano

Soliaris buvo atrastas kone šimtas metų prieš man užgimstant. Planeta sukasi aplink dvi saules – raudoną ir žydrą. Per keturiadešimt su viršum metų prie jos nebuvo priartėjęs joks kosminis laivas. Anais laikais Gamovo-Šepelio teorija, kad dvigubų žvaigždžių planetose negali atsirasti gyvybė, buvo laikoma aksioma. Tokių planetų orbitos be paliovos keičiasi dėl gravitacinių svyravimų, kylančių besisukant dviem saulėm aplink viena kitą.

Šitie svyravimai pakaitom tai sutrumpina, tai ištempia planetos orbitą, ir gyvybės užuomazga, jei ir atsirastų, būtų sunaikinta spindulingos kaitros ar ledinio šalčio. Tos permainos įvyksta per milijonus metų, taigi, astronominiu ar biologiniu mastu per labai trumpą laiką, nes evoliucijai reikia šimtų milijonų, jei ne milijardų metų.

Soliaris, pagal pirminius apskaičiavimus, turėjo per penkis šimtus tūkstančių metų priartėti prie savo raudonosios saulės per pusę astronominio vieneto, o dar po milijono metų – nukristi į jos įkaitusią prarają.

Tačiau jau po keliolikos metų paaiškėjo, kad planetos orbita nerodo jokių laukiamų permainų, tarytum ji būtų pastovi, tokia pat pastovi, kaip mūsų Saulės sistemos planetų orbitos.

Buvo pakartoti, dabar jau su didžiausiu tikslumu, stebėjimai ir apskaičiavimai, kurie patvirtino tik tai, kas buvo žinoma: kad Soliarisio orbita nepastovi. Tarp kelių šimtų kasmet atrandamų planetų, kurioms didžiausiuose statistikos rinkiniuose tebuvo skiriamos kelios eilutės, nurodančios jų judėjimo elementus, Soliaris buvo tada pripažintas ypatingo dėmesio vertu dangaus kūnu.

Praėjus ketveriems metams po šio atradimo, planetą apskriejo Otenskjoaldo ekspedicija. Otenskjoaldas tyrinėjo planetą iš „Laokono“ ir dviejų pagalbinių laivų. Ši ekspedicija buvo provizorinio improvizuoto žvalgymo pobūdžio, juo labiau kad negalėjo nusileisti į planetą. Tyrinėtojai paleido į ekvatorinę ir ašigalio orbitą palydovus observatorius, kurių pagrindinis tikslas buvo išmatuoti gravitacinius potencialus. Be to, buvo ištyrinėtas planetos paviršius, kone ištiesai padengtas

okeano, ir viena kita iškilusi virš jo lygio plokštikalnė. Jų bendras plotas mažesnis, negu Europos teritorija, nors Soliarisio skersmuo dvidešimčia procentų didesnis už Žemės. Tie kaip pakliuvo išsibarstę uolėtos dykumos lopeliai daugiausia susikaupę pietiniame pusrutulyje. Buvo taipgi susipažinta su neturinčios deguonies atmosferos sudėtim ir atlikti labai tikslūs planetos tankumo, taip pat albedo ir kitų astronominių elementų matavimai. Kaip ir tikėtasi, nebuvo rasta jokių gyvybės pėdsakų kontinente, nepastebėta ir okeane.

(...)Ginčų objektu tapo okeanas. Remiantis analizėm, jis buvo pripažintas organiniu padaru (pavadinti jį gyvu tada dar niekas nesiryzo). Tačiau jei biologai laikė jį primityviu organizmu – nelyginant koku gigantišku kompleksu, atseit tarytum viena, ligi pasibaisėtino dydžio išaugusia skysta ląstele (vadindami ją „priešbiologine formacija“), kuri apgaubė visą planetą drebutiniu sluoksniu, vietomis kelių mylių gilumo, – tai astronomai ir fizikai tvirtino, jog tai turinti būti itin organizuota struktūra, galimas daiktas, savo sandara pranokstanti Žemės organizmus, jeigu jau ji sugeba aktyviai veikti planetos orbitos formavimąsi. Jokios kitos paaiškinančios Soliarisio pobūdį priežasties nebuvo rasta. Be to, planetofizikai pastebėjo ryšį tarp tam tikrų procesų, vykstančių plazminiame okeane, ir lokalių gravitacinio potencialo svyravimų, kurie priklausė nuo okeano „medžiagų apykaitos“.

(...) Tam tikrą laiką buvo populiaru (uoliai laikraščių skleidžiama) pažiūra, kad mąstantis okeanas, kuris supa visą Soliarį, yra gigantiškos smegenys, kurios, besivystydamos milijonus metų, praplečia mūsų civilizaciją. Tai esąs kažkoks „kosminis jogas“, išminčius, įkūnyta višažinybė, kuri jau seniai suvokė bet kokios veiklos bevaisiškumą į todėl kategoriškai atsisako su mumis bendrauti. Tai buvo aiški netiesa, nes gyvasis okeanas veikia, ir dar kaip – tik pagal kitonišką supratimą negu žmonių – nestato nei miestų, nei tiltų, nei skraidančių mašinų, nebando nugalėti erdvės nei peržengti jos (čia kai kurie žmogaus kaip aukštesnės būtybės gynėjai žūtbūt stengėsi įžvelgti neįkainojamą mūsų kozirį), užtat atlieka tūkstančius pertvarkymų – „ontologinę autometamorfozę“; jau ko ko, o mokslisų terminų nestinga soliaristikos veikalų puslapiuose! Antra vertus, žmogų, atkakliai studijuojantį visokią soliarianą, pagauna nenugalimas įspūdis, kad jis mato intelektualinių, galbūt genialių konstrukcijų skeveldras, be tvarkos susimaišiusias su padariniais kažkokios begalinės kone beprotiškos paikystės. Iš šios „okeano jogo“ koncepcijos kaip antitezė kilo mintis apie „okeaną debilą“. □

Natalija Bondarčuk ir Donatas Banionis Andrejaus Tarkovskio filme „Soliaris“

Vilniaus vitražinių lėlių teatro spektaklis „Strazduakai“

Lietuviškas žodis ir menas Vilnijos kaimo vaikams

Petras Mendeika

Netoli nuo sostinės Vilniaus esantys rajonai dar vadinami Vilnija. Tai Šalčininkų, Švenčionių, Širvintų ir Trakų rajonai. Čia daug mažų kaime-
lių, kuriuose vaikų ugdymu lietuviybės dvasioje vietinė valdžia, kurio-
je dominuoja Lietuvos lenkų rinkimų akcijos atstovai, nesirūpina, nesistengia,
kad vaikai augtų Lietuvos patriotais. Atskirtis nuo kultūrinio šalies gyvenimo
šių rajonų mažiesiems šalies piliečiams gali turėti labai neigiamų pasekmių,
kurios vėliau atsilieps ir jų galimybėms, jų karjerai, jau nekalbant, kad ir Lie-
tuva gali juos, kaip šalies patriotus, prarasti.

Todėl TS-LKD Tautininkų frakcija ir ėmėsi labdaringos tęstinės veiklos, pra-

dėdama akciją „Profesionalus Lietuvos menas - Vilnijos vaikams“.

Šios akcijos metu Vilnijos vaikams bus rodomi nemokami profesionalaus
vitražinių lėlių teatro „Vaivorykštė“ spektakliai, koncertai, susitikimai su žy-
miais Lietuvos kūrėjais, rašytojais, atlikėjais, kuriančiais vaikams, dovanoja-
mos lietuviškos knygos vaikams.

Pirmasis renginys įvyko visai netoli nuo Vilniaus, vos už 30 kilometrų esan-
čiame Medžiukų kaime. Buvo parodytas „Vaivorykštės“ teatro spektaklis
„Strazduakai“, po kurio kūrėjai bendravo su kaimo vaikais, jų tėvais.

Kad jūs būtumėt matę, kaip sužibo mažųjų žiūrovų akys – dauguma jų pir-
mą kartą gyvenime išvydo tikrą, profesionalų teatrą, galėjo pakalbėti su ak-
toriais, pačiupinėti vitražines lėles, o jų mamos dėkojo, prašė ir ateityje neuž-
miršti, aplankyti, mat į mažus kaimus jokie profesionalūs atlikėjai nevyksta,
nes jiems tai neapsimoka, mažai žiūrovų... Suaugusieji dar nuvažiuoja į mies-
tą, o vaikai, deja, lieka nuskriausti...

Po renginio laimingi aktoriai sakė: „Pasijutome kaip XXI amžiaus kny-
nešiai, lietuviybės puoselėtojai, ir tai didesnė kompensacija nei pinigai. □

Nuotaika po renginio

Petro Mendeikos ir Dovilės Vaišvilaitės nuotraukos

Devyni amatai, dešimtas – satyrinis eiliavimas

Romualdas Kriaučiūnas

Česlovas Senkevičius. *Devyni amatai*. Kanados Lietuvių ka-
talikų draugija ŽIBURIAI. Toronto, 2015, 108 psl.

Tai satyrinių eiliavimų rinkinys. Knygos met-
rikoje rašoma, kad Česlovas Senkevičius pa-
sižymi darbštumu ir ilgamečiu pasiaukojimu
spaudai. Pastaraisiais dešimtmečiais jis – „Tėviškos
žiburio“ redaktorius. Šioje knygoje autoriaus plunks-
na aštriai pabado ir politikus, ir visuomenės veikė-
jus, nepasigaili jis nė savęs.

Prieš išgilindamas į knygos turinį, turėjau iš-
siaiškinti, ką reiškia prierašas po knygos pavadini-
mu – „satyrinis eiliavimas“. Didžiajame lietuvių kalbos žo-
dyne eiliavimas aptariamas kaip poetų liuosybė, leidžianti
rašytojui pasišalinti nuo eilia-
vimo tiesų. Ten minimas ir
Vincas Kudirka, sakęs, kad ei-
liavimas yra išorinė lytis, iš-
skirianti poeziją nuo prozos.
Besidairydamas į įvairias są-
vokas, dar sužinojau, kad žodis
„eilėraštis“ – Jono Jablonskio
nukaltas naujadaras, išstūmęs
žodį „eilės“.

Pasidomėjau ir knygos pa-
vadinimo kilme – „Devyni ama-
tai“. Tai pirmieji žodžiai, pa-
imti iš liaudies patarlės „De-
vyni amatai, dešimtas – ba-
das“. Povilas Sabaliauskas in-
ternete rašo, kad senovės lie-
tuviai šia patarle bando pri-
minti, kad nereikia stengtis
apžioti pernelyg daug. „Per-
vertinę save, liksime prie su-
skilusios geldos“, – aiškina jis.

Knygos autorius įvadiniame žodyje „Ašarotas
juokas“ dėsto, kad čia ne juokas ir ne verksmas. „Čia
tik tokia drausminga žodžių rikiuotė, sakykim, per
kūrybinės vėliavos nuleidimą sapnų, svajonių ir tin-
ginystės stovykloje, į kurią labai norėčiau sugrįžti
ir padirbėti, jei ne komendantu, tai bent virėju“, –

kuklinasi autorius.

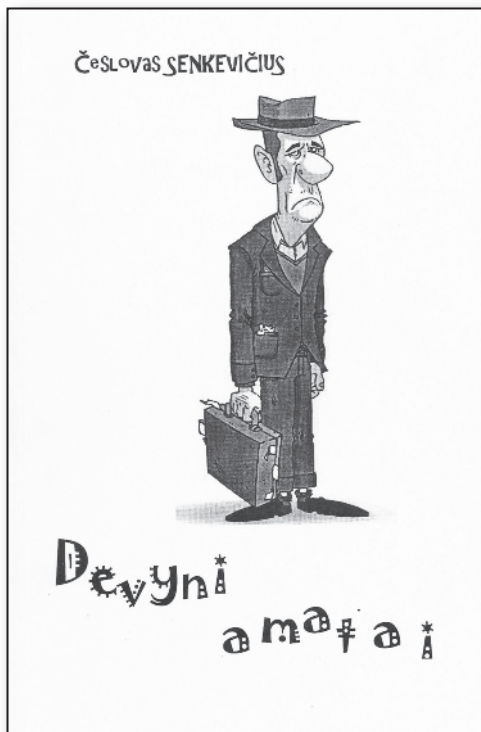
Dabar pažiūrėkime, ko gerbiamas virėjas skai-
tytojui privirė. Jo dvasinio peno meniu, t. y., knygos
turinys sudarytas iš trijų dalių: *Nesibaigiantis spe-
taklis* (25 eiliavimai), *Globalus tautietis* (45 eiliavimai)
ir *Bėgo ir nubėgo* (13 eiliavimų). Iš viso – 83 eiliuoti
patiekalai.

Eiliavimų pavadinimai gana aiškiai nusako jų tu-
rinį. Štai keletas pavyzdžių iš pirmosios dalies: *Pol-
litika, Rojus, U.S.A., Ašarų pakalnė, Klanokratija, Lai-
kas, Į Lietuvą, Po Seimo rinkimų, Ukrainos krizė, Gar-
bė ir skylė, Kiauliška problema* ir t.t. Ir pora ištrau-
kų iš kai kurių paminėtų eiliavimų. „Politika – tai
išsigimusi tiesa, o kaip prireikia, virstanti melu. Tik
šito darinio dėka, matai tik vieną, o sakai, kad
du...“ Iš *Rojaus*: „Kai nežinomas rytojus, lengva
kurti žemės rojų be politikos mandros užsilipus ant
bačkos...“ Iš *Ašarų pakalnės*: „Renkam, renkam, o
valdžioje tie patys. Vis demokratijos vardu, Maskvoje
išmokę ir pripratę laikytis kyšiais ir melu...“ Iš *Kla-
nokratijos*: „Štai mūsų de-
mokratija – keturiasdešimt
partijų! Bet prie vienos pri-
pratę negalim nesibarti...“

Iš *Ukrainos krizės*: „Bara-
kas bara Vladimira: ko ten į
Krymą įlindai. Žiūrėk, kaip
iš tavęs byra raudono melo
pelenai...“ Iš *Kiauliškos
problemos*: „Kam nusibodo
žemę arti ateikite į tvartą
kiaulių šerti: turtingi da-
nai užmokės ir šventėm bu-
teliuką dar pridės...“

Antroje dalyje aptaria-
mas globalus tautietis. Iš
pradžią pateikiamos eilės
iš skyriaus *Devyni amatai*.
„Visur skuba, galvą suka,
nes jam visko per mažai...
Mat jis prigimties Dipuko,
kur devyni amatai... Dirba
jaučiu pasivertęs, o tam bo-
sui negana. Spaudžia jis tave
į kertę nusikeikt sava kal-
ba... Vakaraš gali vaidinti

didį poną tarp savų ir garbės vainiką pinti iš devy-
nių amatų... Niekur povu nesipūsi, kol gyvensi, ką
matai ir manysi, kad tai mūsų tie devyni amatai...“
Dar keletas pavyzdžių. Iš *Veikėjo*: „Vienas – nieko ne-
bereiškia, jeigu vedęs jau esi... Tik vis klausiam, vis
neaišku, ko už tris kasdien leki?... Posėdžiai kas ant-

rą dieną – pajudėjo mūs veikla – jei atšalus vakariene,
tai bendruomenė kalta!...“ Neužmirštas ir *Globalus
tautietis*. „Kadaise buvo parašyta, kad pinigai – gal-
važudžiai... Užtat dabar kiekvieną rytą apsigraibyk
ar gyvas išlikai... Aš būsiu globalus tautietis, turė-
siu popierius visų šalių. Bus geros man tos visos vie-
tos, kur daug galvažudžių...“ Kandaus dėmesio su-
silaukia balius parapijos salėje, vestuvės, parduotuvė,
tradicinė veikla, berniai, idealistai, milijonieriai, ka-
dilakas, diplomai, sočios karvės ir trys bangos. „Va-
dovai verkia, kad tauta mažėja ir kad tai daro trečia
banga... O šiaapus daug gražių vilčių sudėję, viens
kitą nuolat klausinėja, kur ta lauktoji pamaina?... O
kur pirmos bangos bažnyčios, kur jų lietuviški vai-
kai, kai tiek švelnių gražių mergyčių seneliams ir tė-
vams kartoja – ‘bye’...“

It užsklanda pasiveja trečioji knygos dalis *Bėgo
ir nubėgo*. Čia minima filosofija, brolis, mirazas, atos-
togos, apyskaita, sapnas, pasaka, poeto vienatvė, ele-
gija ir baigiama autobiografija. Sužinome, kad au-
torius gimė 1921 m. Joniškelyje. „Likimo verstas di-
puku, maniau, kad pranašu tapau, dažnai vis kitą
vardu kalbėjau ir rašiau... Duona karti pajaco, kai
reikia juoktis ir dainuoti ir garsiai šaukti – aciū, aciū,
kad dar įstengiu žiburiuoti. Dėkoju Viešpačiui už lai-
ką, o kalba už mane beržai baltieji... Bėlieka klau-
simas – ką veikia pirma manęs NAMO išėję myli-
mieji?...“

Besiruošdamas aptarti šią knygą, turėjau at-
naujinti ribotas savo žinias apie poeziją bei eilėda-
rą. Pasirodo, kad eilėdara – poetikos dalis, nagrinė-
janti eiliuotinės kalbos ypatybes, kuriomis ji skiriasi
nuo prozos. Pagal garsinę medžiagą, kuri imama ei-
liuotinės kalbos ritmingumo pagrindu, yra skiriama
metrinė, skiemeninė ir toninė sistema. Tolesnis
žingsnis eilėdaros kryptimi buvo laisvosios eilės, kur
nepaisoma nei pėdų dėsningumo, nei kirčių ir skie-
menų skaičiaus. Iš pradžių laisvosios eilės susilau-
kė smarkių priekaištų iš tradicinės, dažnai vadina-
mos maironinės eilėdaros šalininkų, bet laikui bė-
gant laisvosios eilės tvirtai įsipilietino.

Kai augau, eilėraštis turėjo būti rimuotas. Tačiau
šaltiniai rašo, kad tai nėra būtinybė, nes rimas yra
tik išbaigto eilėraščio puošmena, o ne esminė ar bū-
tina poetinio žanro žymė. Tai sužinojus, mano su-
sierzinimas sušvelnėja – atrodė, kad tik dalis Česlovo
Senkevičiaus eiliavimų buvo rimuoti, nors, regis,
buvo stengtasi viską rimuoti.

Knygos atspausdinta 300 egzempliorių. Tai riboja
skaičių skaitytojų, kurie galės pasidžiaugti Česlovo
Senkevičiaus satyriniais eiliavimais. □

LIETUVANIS SUGRĮŽTA, arba TRYS LIUDVIKAI (5)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia 2015 m. rugsėjo 5 d. „Kultūroje“

Atsiminimų „Žodis skaitytojams“, išspausdintas 3–4 puslapiuose, pristato L. Jakavičių geriau nei tai padarytų bet kas kitas. „Kas tas Jakavičius?“ – pats savęs klausia autorius ir su lengva ironija, šypsena lūpose bando atsakyti: „Aa... Tai kalendorininkas, tai šposininkas-juokdarys, tai bedievis, kupletistas, tai Saliamo no galvų leidėjas... Žodžiu, žmogus nedidžios vertės, viską daręs ir daras dėl biznelio...“ Ir čia pat prideda: „Šių dienų žmogus išsižeistų, jei jį kas panašiai pajauktų. O mes, senieji darbininkai, dėl tos pačios atgimusios ir jau laisvos Lietuvos, ir dėl kurių-ne-kurių šiandien jau tik turtėti besistengiančių lietuvių, nebeturime jokios ambicijos, bent tokios, kokią turi šių dienų veikėjai. Didelės, asmeniškos ambicijos mes niekad neturėjome, nes mums visad rūpėjo daugiau dirbti Lietuvai, mažiau – sau“.

Ir dar: „Šių dienų veikėjams neįdomu, kad per tuos Jakavičiaus leidžiamus ir platinamus kalendorius ir pasakas kaimo liaudis išmoko skaityti, suartėjo su knyga ir laikraščiais; šiandien daug lengviau į kaimo žmonių rankas patekti ir rimtesniems už Jakavičiaus leidinius, nes šie Jakavičiaus leidiniai padarė kelią į kaimą, – įpratino skaityti“.

Čia ir vienintelis atsiminimų autoriaus noras: „Kad bent kiek jūs pasimokytute iš mano darbų, tėvynės meilės ir noro dirbti jai taip pat, kaip mes kadaise dirbome, nebodami savo asmeniškos naudos nei gerovės“.

Beje, L. Jakavičiui buvo labai svarbu, sulaukus Lietuvos nepriklausomybės 20-mečio, užrašyti savo prisiminimus. O sugrįžus mintimis į anuos tolimus laikus, rodėsi, kad ir pats atjaunėjo. „Ir iš kažkur atsiranda tiek energijos, – prisipažino autorius, – kad, rodos, pulčiau ir pasmaugčiau tuos rusų žandarus, kam jie mus be reikalo draskė už mūsų kokią nors nekaltą knygelę ar laikraštėlį“ (p. 5).

* * *

Tie pora dešimtmečių Šiauliuose paliko ir daugiau L. Jakavičiaus pėdsakų. Jis buvo žinomas ir kaip komikas, kupletistas, artistas, režisierius. Tai – tarsi antrasis šios įdomios asmenybės gyvenimas, lydėjęs jį ir mieste, kuriame prabėgo bene gražiausi metai. Juos mena ir išlikusios fotografijos – atsiminimų knygoje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

Režisuota, vaidinta, grimuota policijos, gaisrininkų, šaulių, komendantūros, pėstininkų pulko ir kitose šventėse. Vien su šaulių rinktinės artistais-mėgėjais (pats buvo Šaulių sąjungos narys) 1927–1933 m. parengė apie 60 spektaklių ir humoristinių vakarų. O minėdamas savo sceninio darbo 30-metį, Šiaulių liaudies namuose 1928 m. lapkričio 3 d. pirmąkart Lietuvoje pastatė istorinę F. Gužučio 5 veiksmų dramą „Gedimino sapnas“, pats suvaidindamas pagrindinį – Krivių Krivaičio – vaidmenį. Pastarajai premjerai L. Jakavičius teikė ypatingą reikšmę – metų pradžioje per miesto laikraštį kreipdamasis į būsimus dramos atlikėjus, pažymėjo: „Kadangi mano scenos darbuotės sukaktuvės yra taipgi ir sukaktuvės Pabaltijoj lietuvių teatro, aš noriu visuomenei parodyti, jog mūsų teatras nebe vaiko lopšelyje, o virš 30 metų senas, todėl rengiu iškilmingai tas savo ir mūsų teatro sukaktuves paminėti“.

Nors ir nebuvo tuščiagarbis, bet turėjo silpnąbę paminėti panašias sukaktis. Pavyzdžiui, 1908 m. vasario 2 d. Rygoje, minėdamas savo sceninės veiklos dešimtmetį, su pirmojo spektaklio dalyviais A. Druču, A. Macevičiumi ir M. Paškausku pirmą sykį lietuvių scenoje pastatė Nikolajaus Gogolio komediją „Revizorius“.

O 1924 m. sausio 19 d., sukakus dvidešimt penkeriems metams nuo lietuvių scenos darbuotės pradžios, sukaktuves pažymėjo Rygoje. Tąsyk suvaidintoje Kazio Puidos 4 veiksmų dramoje „Mirga“ pasirodė ne tik kai kurie seni bičiuliai iš artistų-mėgėjų trupės, bet ir dukra Gražina Jakavičiūtė

(1907–1995), kuriai buvo lemta tapti profesionalia lietuvių aktore (nuo 1931 m. Gražina vaidino Valstybės teatre ir jo Šiaulių bei Klaipėdos skyriuose, Vilniaus miesto ir Vaidilos teatruose, o ilgiausiai (1945-1967) – Vilniaus valstybiniame dramos teatre). Pats L. Jakavičius režisavo spektaklį bei jame suvaidino pilies prižiūrėtoją, be to, atliko kupletus. Įdomu ir tai, kad tąsyk L. Jakavičių pasveikino poetas Janis Rainis, tuomet ėjęs Latvijos nacionalinio teatro direktoriaus pareigas, taip pat kiti abiejų tautų kultūros žmonės, tai primena ir laikraštyje „Jaunakas sinias“ išspausdinta palanki recenzija (1924, nr. 17).

Su Šiauliais susijęs ir dar vienas svarbus L. Jakavičiaus gyvenimo įvykis: laisvamanių etinės kultūros draugijos įsteigimas 1924-aisiais. Prie šito prisidėjo ir dr. Jonas Šliūpas, su kuriuo buvo gana artimi bičiuliai.

Tai toli gražu neatsitiktinis sprendimas. Į jį eita daug metų. Dar amžiaus pradžioje, leisdamas liberalų savaitraštį „Rygos naujienos“, ne sykį ne tik kaip konkurentas susirėmė su aštraus katalikiško laikraščio „Rygos garsas“ platintoju Antanu Macijausku, kitoje Katalikų gatvės pusėje turėjusiu knygyną. Pasakojama, kad nusisukimui nuo bažnyčios turėjo įtakos susidūrimas jaunystėje su kunigu, įvykdžiusiu kriminalinį nusikaltimą. Kai kuriuose savo leidiniuose, o ir scenoje nevengdavo pasišaipyti iš klerikalų. Tačiau yra ir kita šito reikalo pusė: kažin ar dar kuris nors kitas tuometinis leidėjas buvo išspausdinęs tiek maldaknygių, kaip L. Jakavičius. Savo atsiminimų knygos įžanginiame žodyje skaitytojams jos autorius taip pasiaiškina: „Šių dienų veikėjams nerūpi tai, kad Jakavičius kadaise todėl pardavinėdavo maldaknyges, kad, ant jų uždirbęs, galėtų veltui dalyti žmonėms švietimuisi lietuvių laikraščius ir pasaulinio turinio knygas. Tais, maldaknygėmis uždirbtais pinigais, buvo remiama draudžiamoji lietuvių spauda“ (p. 3).

Pažymintį 60-metį L. Jakavičių pagerbė šiauliškis laikraštis „Įdomus mūsų momentas“ (1931 m., nr. 9).

Neliko nepažymėtas ir scenos darbuotės 40-metis 1938 m. vasario 4 d. Tiesa, tas jubiliejus pažymėtas kukliai – Šaulių klube tarp scenos draugų ir artimųjų bei gerų pažįstamų, be specialiai tam skirtos premjeros. Apie L. Jakavičiaus nuopelnus lietuvių kultūrai kalbėjo teisėjas (jis ir dramaturgas) T. Vaitėkūnas, kolegos, o pat Liudvikas, „atrišęs“ savo „juokų maišelį“, deklamavo, dainavo.

* * *

Ketvirtoji L. Jakavičiaus atsiminimų dalis pavadinta „Autoriaus nusiskundimai ir padėkos“. Priminęs, jog visais laikais visiems į akis teisybę sakęs, autorius pažymi, jog ir dabar negalys kitaip elg-

tis. Jam ypač skaudu, kad po to, ką yra iškentėjęs ir patyręs kovodamas dėl savo spaudos ir tautos atgimimo, sugrįžęs tėvynėn, deja, ne tik nebuvo tinkamai įvertintas, bet ir neretai neturėjo lygių teisių „su tais piliečiais, kurie net piršto nėra pajudinę Lietuvai išlaisvinti ar spaudai iškovoti“ (p. 300).

Kai kurie tokio pobūdžio atsiminimai dabar sukelia tik šypsena. Deja, anuomet taip neatrodė. Pavyzdžiui, kad ir šis: 1920 m. labdaringame spektaklyje L. Jakavičius scenoje dainavo kupletus, kurių vienas „reik vis tept, reik vis tept“ taip nepatiko miesto policijos viršininkui, kad rytojaus dieną buvo surašytas protokolas. Didesnių pasekmių kupletų autorius išvengė tik įrodęs, kad jie parašyti dar 1906 m. ir atspausdinti Rygoje, „Juokų kalendoriuje“.

O kai 1925-1926 metais Šiauliuose nemokamai buvo dalijami žemės sklypai, nuosavos pastogės neturinčio L. Jakavičiaus prašymas „be jokių motyvų liko atmestas“ (p. 304).

Tačiau vieną dieną ir L. Jakavičius buvo prisimintas – Šiaulių apskrities viršininkas 1933 m. pabaigoje jį pristatė apdovanojimui Gedimino ordinu. Tam oficialiu raštu pritarė ir generolas Vl. Nagevičius: „Laikau savo morale pareiga šį pristatymą paremti kaip liudininkas, nes ir aš šį tą žinau, dėl ko apdovanoti tikrai reikėtų“ (p. 305).

* * *

L. Jakavičiaus atsiminimai užbaigiami padėka tiems, kurie kuo nors prisidėjo – dokumentus rinkiojant ir pan. Tarp žinomų žmonių pavardžių paminėtas ir žurnalistas Bronius Naudžiūnas, su kuriuo šių eilučių autorių likimas buvo suvedęs 8-9-ajame dešimtmeciuose. Tarpukaryje žinomas spaudos darbuotojas, atėjus sovietų valdžiai, save nubaudė pavyzdžio neturinčia bausme – ketvirtį amžiaus praseidėjo savo namų rūsyje. Kai išėjo iš jo, didelių nemalonumų nebeturėjo – dirbo Medžio apdirbimo kombinate, net miesto laikraštyje buvo spausdinamas. Be abejo, ne be tam tikrų organų leidimo. Viena iš tuometinių rašinių, kuris vadinosi „Apsukriųjų išmonė“*, prisiminė ir L. Jakavičių bei jo garsiuosius sapnininkus.

Žinoma, jei Br. Naudžiūnas būtų sulaukęs šių dienų, pasakojimas apie L. Jakavičių neabejotinai būtų kitoks. O tąsyk straipsnelio tikslą apsprendė jau pati jo paantraštė „Tiesos ieškančiam“, todėl ir išvados atitinkamos: „Sapnininkas – ne šventraštis, ne išminties knyga, o tik apskurių žmonių išmonė, pasipelnymo priemonė. Kas šiandien dar iš prieškariinių išlikusių sapnininkų nori ką nors išpešti – gaudo vėją laukuose“.

Apie tai, kad L. Jakavičius buvo knygnešys, kokie jo nuopelnai atgaunant lietuvišką spausdintą žodį – nė žodžio. Ir tai suprantama – sovietų valdžiai rūpėjo kitos „tiesos“. O juk apie viską, kas išgyventa, be abejo, išsikalbėdavo susitikę anuomet Šiauliuose populiarioje Milšteino kavinėje, kur „pasidalinti miesto naujienomis rinkdavosi vietos savaitraščių darbuotojai, mokytojai, tarnautojai“.

* * *

Daugelis esame girdėję apie Mikaldos pranašystes, o vyresnės kartos žmonės ir knygelę tokiu pavadinimu skaitė. Atgimimo metais kažkoks gudruolis anonimas ją net perspausdinęs buvo, pusiau slapta, lyg koks šiuolaikinis knygnešys, pardavinėjo. Tai taip pat L. Jakavičiaus-Lietuvanio leidinys. Regis, kuo toliau, tuo labiau tikima, kas ten parašyta. O kodėl netikėt, jei nemažai joje papasakotų dalykų jau išsipildė?

Lyg tyčia, tą tikėjimą šiek tiek sujaukė garbingo amžiaus šiauliečio teatrolo papasakota legenda: Mikaldos pranašystes per savaitę parašę su keliais vyno buteliukais rūsini uždaryti žurnalistai. Knygininkas juos uždaręs.

Sunku dabar pasakyti, kaip buvo iš tikrųjų. Šito patvirtinti nesiryžo net jo bendravardis sūnus. Tačiau, kad tie sapnininkai pratino skaityti knygas labiausiai atsilikusius tautiečius, neabejotina.

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Rugsėjo 21 d. Valstybinio Aleksandro Puškino muziejaus salėje Lietuvos ambasada ir Puškino muziejus gausiai susirinkusiems žiūrovams pristatė ypatingą renginį – koncertą, skirtą 140-osioms Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo metinėms. LR kultūros atašė Aleksandras Šimelis pristatė koncertinę programą, skirtą ryškiausiai pėdsaką Lietuvos kultūroje palikusio kompozitoriaus, dailininko, rašytojo ir filosofo – Mikalojaus Konstantino Čiurlionio – muzikiniam palikimui bei pakvietė klausytojus į žymaus Lietuvos dailininko Vytenio Lingio tapybos darbų parodos atidarymą Valstybiniame A. Puškino muziejuje Maskvoje. Koncertinę programą „Jūra miške“ improvizaciniu stiliumi atliko iškili Lietuvos menininkai, koncertavę daugelyje pasaulio valstybių ir sulaukę pripažinimo – pianistas Petras Geniušas ir saksofonistas Liudas Mockūnas.

Rugsėjo 24–27 d. Europos šalių leidybų, literatūros ir leidybos specialistus sukvietė Geteborgo knygų mugė (Švedija). Vienoje didžiausių Skandinavijos knygų mugių dalyvavo ir rašytoja Paulina Pukytė. P. Pukytė dalyvavo tarptautiniuose seminaruose, kurie vyko Europos kultūros institucijų asociacijos stende, pavadintame „Europos kavinė“. P. Pukytė diskutavo apie kalbos įtaką rašymui kartu su Rumunijos rašytoja Carmen Burgan, rašymo ir kitų menų santykį ji aptarė su rašytoja iš Italijos Melania M. Mazzucco, ar buvimas vyru arba moterimi turi įtakos rašymo stiliui, kalbėjosi su rašytoja iš Čekijos Iva Pekarkova. Taip pat mugės klausytojai P. Pukytę galėjo išgirsti diskutuojant ir vadinamajame didžiajame mugės seminare, nagrinėjančiame painius leidybų ir rašytojų ryšius globalioje knygų rinkoje.

Minint Lietuvos žydų genocido dieną, LR ambasadoje Londone rugsėjo 24 d. vyko susitikimas su literatūrologijos profesore, teatro kritike, žmogaus teisių aktyviste Irena Veisaite. Irena Veisaitė pokalbyje su žurnalistė Hester Abrams diskutavo apie Holokaustą šių laikų kontekste. Vakaro metu pristatyta Yves Plasseraud biografinė knyga anglų kalba „Irena Veisaitė. Tolerance and Involvement“, kurią šiais metais išleido „Brill“ leidykla. Į pristatymą iš Paryžiaus atvyko ir knygos autorius – akademikas ir teisininkas Yves Plasseraud. Pagerbiant Holokausto aukas Lietuvoje, rabinas Herschel Gluck LR ambasadoje Londone uždegė atminimo žvakes, griežė altininkė Ugnė Tiškutė. Šia proga LR ambasadoje atidaryta Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus paroda „Išsigelbėjęs Lietuvos žydų vaikas pasakoja apie Šoa“.

Miltonas Starkus

Atkelta iš 2 psl.

Kita prozos knyga, kurią M. Starkus išvertė į anglų kalbą, buvo Jurgio Jankaus „Pabučiavimas tamsoje“, pasirodžiusi taip pat 1954 m. Kūrinys pasirašytas slapyvardžiu – J. Jasmin, nes jį, 1937 m. išleistą Lietuvoje, cenzūra buvo uždraudusi dėl netinkamo turinio. Versdamas „Pabučiavimą tamsoje“, M. Starkus susirašinėjo su autoriumi, siuntė jam išverstų tekstų dalis. J. Jankus gerai mokėjo anglų kalbą ir galėjo būti puikus patarėjas. Išverstas į anglų kalbą „Pabučiavimas tamsoje“ turėjo gan nemenką pasisekimą.

Dar 1952 m. pavasarį M. Starkus gavo laišką iš rašytojo Jurgio Gliaudos, kuris prašė išversti į anglų kalbą jo romaną „Namai ant smėlio“. Vertėjas, nors ir būdamas labai užimtas, išpildė Gliaudos prašymą: knygą „Namai ant smėlio“ išvertė. Šį romaną 1963 m. išleido Stepo Zobarsko New Yorke įkurta leidykla „Manyland Books“, spausdinusi lietuvių rašytojų kūrinių vertimus į anglų kalbą.

Ilgas susirašinėjimas vyko dėl rašytojo Liudo Dovydeno romano „Bro liai Domeikos“ vertimo. M. Starkus autoriui pats pasiūlė šį kūrinių išversti ir išleisti savo lėšomis. 1967 m. rugsėjo 29 d. vertėjas parašė pirmąjį laišką romano autoriui: „Mielas p. Dovydenai, sakykim, imčiau ir išversčiau Jūsų 1936 metais rašytą romaną „Bro liai Domeikos“. Na, ką pasakytumėt? Ar galčiau Tamstos leidimą išleisti tą veikalą savo lėšomis? Ar Tamsta norėtumėt pats prisidėti prie tokio biznio? Žodžiu, kaip, kokiom sąlygom būtų galima p. Užubalį išlydėti į pasaulį? Ne kantriai lauksiu Tamstos atsakymo. Viso gero, Milton Stark“.

L. Dovydenas netruko atsakyti: „Gerbiamas p. Stark, dėkodamas už Jūsų malonų dėmesį – užsimojimą versti „Bro lius Domeikas“ į anglų kalbą, pirm visko norėčiau romano pradžią gerokai pakeisti. Tektų nauju skyriumi sudaryti didesnę įtampą + intrigą. Turiu planą naują skyrių pridėti viduryje romano. Pats Užubalis, lydint į pasaulį, gal tektų kiek paryškinti. Tam reik laiko, kurio aš ne tiek daug turiu. Bet tai apgalima kliūtis. Sutinku: Jūsų pastangomis ir lėšomis išversti ir Jums prieinamu būdu išleisti. Pageidaučiau galimai geresnio išleidimo, apipavidalinimo. Jeigu būtų daugiau negu viena laida, pageidaučiau honoraro. (...) Telioka man Jums palinkėti geriausio pasisekimo su Užubaliu einant į pasaulį. Su pagarba, Liudas Dovydenas. 1967 10 04“. Romano vertimas užtruko, knyga išėjo tik 1976 m. Tai lėmė dvi priežastys – viena, jog teko rankraštį ilgai redaguoti, tikslinti, tvarkyti, antra – ilgos ir sudėtingos leidybos paieškos. Ir vertėjas M. Starkus, ir rašytojas L. Dovydenas aktyviai ieškojo „Bro liams Domeikoms“ leidybą, bet sekėsi labai sunkiai. 1973 m. rugpjūčio 13 d. L. Dovydenas rašo: „Vargų bus daug kur nors įkišti išleidimui. Bandau visas spragas, kelius ir takus. Telioka tikėti. Be tikėjimo, kaip tarė generolas Galvydis-Bykauskas, gyventi sunku ir gali virsti visokiu gyvuoliu. Manau, kad ir sveikas nesėdi rankutes sudėjęs. Tai dar vilties gabaliukas. Daug sėkmės ir stiprybės! Tavo Liudas Dovydenas“. Galiausiai 1976 m. pradžioje Liudo Dovydeno kūrinių „The Brothers Domeika“ (a novel

in the English translation by Milton Stark) išleido Juozo Kapočiaus vadovaujama Lietuvių enciklopedijos leidykla, įkurta Bostone. M. Starkus šį vertimą skyrė savo būsimai žmonai Aldonai Kvedaraitei.

M. Starkaus kaip vertėjo gulgės giesmė – Kazio Borutos romanas „Mediniai stebuklai“, Lietuvoje išėjęs 1938 m. Šį kūrinių pasirinko pats vertėjas, leido savo lėšomis, sutarė dėl iliustracijų su dailininku Vytautu Kazimieru Jonynu, nes norėjo, kad knyga būtų puošni, reprezentatyvi. 1988 m. Kazio Borutos knyga „Wooden Miracles“ atkeliavo pas skaitytojus. Vertėjas šią knygą paskyrė *Lietuvos Dukrom Bronei ir Elenai Valaitytėm*. Tai mamai ir tetai. Parašė trumpą įvadinį žodį, taip pat išspausdino neilgus informacinius tekstukus apie K. Borutą, V. K. Jonyną ir patį save. Knyga, išleista 500 egzempliorių tiražu, ištisė puošni: didelio formato, kietais viršeliais, puikus popierius, per dvidešimtį dailininko iliustracijų.

Rašytoja ir žurnalistė Rūta Kleva Vidžiūnienė straipsnyje „Mediniai stebuklai“ – stebuklas ir kalbine prasme“, išspausdintame „Drauge“ 1988 m. gruodžio 17 d., pažymi: „Miltonas Starkus prisėdo prie šio milžiniško darbo ne pelno sumetimais. Knyga, atrodo, užgavo kažkokią slaptą stygą vertėjo sieloje, užgavo taip stipriai, kad jo nepabaidė tokios milžiniškos skalės darbas versti šią mūsų sparnuotą ir romantišką apysaką į anglų kalbą.“

M. Starkus savo išverstų knygų nepalikdavo likimo valiai, rūpinosi jų platinimu ne dėl kokio pelno – to niekada nesiekė, atvirkščiai – visada turėjo daug finansinių nuostolių, juk kai kurias knygas leido iš savo asmeninių lėšų; vertėjas siekė, kad lietuvių autorių romanų vertimai papultų į Amerikos, Australijos, Kanados didžiąsias bibliotekas bei universitetus, siųsdavo, kur galėdamas, kad tik paliktų lietuviškumo ženklą. Iš minėtų institucijų gaudavo oficialias padėkas; tokių dokumentų gan daug yra saugoma M. Starkaus archyve. Vertėjas nuoširdžiai stengėsi vykdyti savo jaunystės priesaką – garsinti Lietuvą, tarnauti literatūrai.

Nelengvai klostėsi asmeninis Miltono Starkaus gyvenimas. Iš sovietinės Lietuvos penkiolika metų jis negalėjo išsikviesti į Ameriką savo mylimos moters Aldonos Kvedaraitės. Tačiau abu buvo kantrūs ir pasiryžę laukti, kol galės gyventi kartu. Jų laimė truko tik paskutiniuosius septynerius Miltono gyvenimo metus. Tai buvo nepaprastos šviesos ir didžiulės meilės metai.

Mirė Miltonas Starkus 1992 m. balandžio 2 d. Vykdydama paskutinę vyro valią, žmona Aldona jo pelenus išbarstė dviejuose žemynuose. Dalį Ramiajame vandenyne, kitą – Lietuvoje: prie Klaipėdos Baltijoje, Kražantės upėje, Žuvinto ežere – ten, kur šeimos artimųjų kapai ar jų gimtieji žemės lopinėliai. □

Maironio lietuvių literatūros muziejaus darbuotojai, norėdami pagerbti šį darbštų, lietuvių kultūrai atsidavusį žmogų, 2015 m. pabaigoje išleidžia jam skirtą archyvinį leidinį, kuriame supažindina su M. Starkaus gyvenimu, veikla, darbais. Už perduotą archyvą, už konsultacijas, bičiulystę ir finansinę paramą esame dėkingi poniai Aldonai Kvedaraitei – Stark.